

Až nás půjdou miliony

STÁTNÍ ÚŘEDNÍCI ZAVŘELI OČI
A ČERNÉ PRÁCE PŘIBÝVÁ

Na kraji severočeského panelového sídliště s nepřehlédnutelnou romskou menšinou stojí několik mužů. Kouří, povyčkují, z rádia hlaholí Michal David. Ještě za ranního soumraku u nich zastaví dodávka, chlapi nastupují a jeden z nich se zajímá: „Jak to platí, na hodinu?“ Zamíří do blízkého okresního města, kde kopou jámy pro rekonstrukci inženýrských sítí.

Nedaleko odtud u rodinného domku zastaví Ford Focus, ze dveří vyběhne mladý chlapík s batohem přes záda a zapluje na místo pro spolujezdce. Nešetří silnými výrazy o tom, jak špatně se mu vstávalo, ale za půl hodiny se už převlékají na stavbě v malém saském městečku. Dva Češi v partě se zkušenějším Slovákem a dalším bosenským kolegou nahazují omítky. Berou německou minimální mzdu ve zkráceném úvazku, ovšem plat jim vyrostl na dietách a cestovním, které se nedaní. Přece dělají v cizině.

Na druhém konci republiky v severomoravském pohoří Jeseníky makají dělníci v malé továrničce u lisu a mistr se je snaží přemluvit, ať zůstanou přesčas a nejlépe ať přijdou do práce i v sobotu. Výrobce dílů pro nákladáky si objednal tisíce svěrných spojek pro vzduchotechniku, ve fabrice však nejsou lidi, a tak je šéf ochoten platit za přesčas dvojnásobek. Dělníci zastaví lis a krouží hlavami. „Nás nezaplatíš,“ říká jeden se smíchem. Mistr pokrčí zoufale rameny. Dobře ví, že chlapi do práce přijdou jedině tehdy, pokud jim dá peníze, které se neobjeví na výplatní páse.

Všechny tři reálné příběhy se s jinými kulisami odehrávají každé ráno na desítkách míst v republice. Popisují situaci konkrétních pracovníků, kteří jako řešení tíživé ekonomické situace našli jedinou možnost, černou práci. Takových lidí je 670 tisíc, ukázala dosud utajovaná studie Vlastimila Berana z Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí.

670 tisíc je minimum

Beranova zpráva vznikla už v roce 2014 a přesněji řečeno tvrdí, že lidí, které živí nelegální nebo nehlášená práce, je přes milion. Mnozí ovšem část svých příjmů přiznávají, proto je možné odhadnout, že se v černé či šedé zóně skrývá právě 670 tisíc pracovních míst. „To je minimální hranice, může jich být víc,“ upřesňuje výzkumník. Zpráva mimo jiné odhaluje selhání sociální politiky státu, proto ji ministerstvo práce považovalo za příliš traskavou na to, aby povolilo její publikaci. Odhodlalo se k tomu až po nástupu ministryně Jany Maláčové na žádost Týdeníku Echo. „Nelegální práce od té doby určitě neustoupila. Buď její objem stagnuje, anebo roste,“ vysvětlil expert Beran, proč je studie stále aktuální.

PETR HOLUB

V tom se s ním shodnou všichni dotázaní znalci z oblasti pracovního trhu. Stát ani nikdo jiný nemá prostředky, kterými by průběžně zjišťoval, kolik lidí vydělává a neplatí daně. O přibývání černé práce jsou v posledních letech k dispozici nejvyšší indicie. Nejčastěji si stěžují podnikatelé ve stavebnictví. Sektor se propadl do hluboké krize, zaměstnanci odešli a při současném oživení se noví najdou jen s použitím netradičních prostředků. Padesát sedm procent ředitelů stavebních firem tvrdí, že práce na černo je obvyklým nebo častým jevem, zjistila letos v létě výzkumná společnost CEEC Research, přitom jenom tři procenta z nich prohlašují, že se s ní nesešli. „Dokážu pochopit, že celé řadě firem v dnešní zoufalé situaci nic jiného nezbyvá,“ doplnil dotazník obchodní ředitel firmy Saint-Gobain Construction Products Radek Šafář. „Vzhledem k legislativě, jaká je, se naše stavebnictví bez toho asi neobejde,“ potvrdil jednatel společnosti Revital-stavební servis Miroslav Miketa. O tom, že se firmy fakticky potýkají se zhroucením pracovního trhu, svědčí i informace, že důvodem k najímání nelegálních pracovníků není jen snaha ušetřit na sociálních odvodech, hlavním důvodem se obecně stává nedostatek lidí, jak tvrdí 65 procent ředitelů.

Průzkum z praxe potvrzuje údaje, nad kterými si experti z Českého statistického úřadu dosud marně lámou hlavu. Letos se s nástupem jara začalo ko-

BERANOVA ZPRÁVA VZNIKLA UŽ V ROCE 2014 A PŘESNĚJI ŘEČENO TVRDÍ, ŽE LIDÍ, KTERÉ ŽIVÍ NELEGÁLNÍ NEBO NEHLÁŠENÁ PRÁCE, JE PŘES MILION. MNOZÍ OVŠEM ČÁST SVÝCH PŘÍJMŮ PŘIZNÁVAJÍ, PROTO JE MOŽNÉ ODHADNOUT, ŽE SE V ČERNÉ ČI ŠEDÉ ZÓNĚ SKRÝVÁ PŘÁVĚ 670 TISÍC PRACOVNÍCH MÍST.

nečně ve větší míře stavět a produkce vyrostla proti minulému roku o deset procent. Spolu s tím však od dubna začalo ubývat zaměstnanců a podle srpnových údajů se proti loňsku ztratil každý padesátý. „To se nedá vysvětlit zvýšením produktivity,“ shrnuje potíže zkušený statistik Josef Vlášek. Nárůst nehlášené práce dokazuje také srovnání dvou statistik celkového počtu zaměstnaných lidí. V posledním roce strmě roste odhad pracovních sil, které jsou potřeba k růstu HDP. Podle údajů z druhého čtvrtletí 2018 jich meziročně přibýlo 120 tisíc a jejich počet překročil hranici 5,4 milionu pracovníků. Ovšem podle šetření pracovních sil, které vychází z toho, co na sebe prozradí samy podniky, přibýlo ve firmách jen 90 tisíc lidí a jejich počet nepřekročil 5,3 milionu. Takto hrubá statistika postihuje pouze

základní trend, ukazují ovšem, že načerno pracuje na plný úvazek určitě 200 tisíc lidí.

Poslední útočiště před exekucí

Firmy mohou díky černé práci ušetřit až 40 procent mzdových nákladů, které by jinak musely posílat státu na daně a pojistné. Na první pohled však není zřejmé, proč na takové podmínky přistupují zaměstnanci, kteří přicházejí o sociální ochranu a ztrácejí nároky na důchod. Zpravidla se snaží obejít byrokratické překážky, které komplikují výdělký cizincům zvláště z Ukrajiny. Většinu černé práce, podle údajů z roku 2014 až devět desetin jejího objemu, ovšem mají na svědomí čeští občané. Často může jít o někoho, kdo se spokojí s příležitostnou prací a jinak si přilepšuje sociálními dávkami. Tato „alternativa lenochů“ se ovšem podle profesora CERGE-EI Štěpána Jurajdy potýká se stále většími překážkami. V situaci, kdy se podařilo prakticky vymýt nezaměstnanost, se dá jen těžko požadovat dávky s odůvodněním, že práce opravdu není. Sociální pomoc se vyplácí stále menšímu počtu rodin a například počet rodin odkázaných na dávky v hmotné nouzi poklesl za posledních pět let ze sedmdesáti na čtyřicet tisíc.

Upadající nabídku černé práce ze strany lenochů však nahrazuje jiná společenská skupina, která podle sociálních pracovníků rychle roste. V uplynulých deseti letech přibývá lidí vystavených exekuci. Jejich počet se přiblížil k 900 tisícům, z toho půl milionu čelí nejméně třem exekucím, a nemá tedy

šanci se z dluhové pasti vysvobodit. Stavební dělníci v severočeských městech, pendleři do Německa za práci na stavbách či v potravinářském průmyslu, případně strojaři v Jeseníkách mohou být příkladem lidí, kteří hledají cestu, jak v pozici věčných dlužníků přijít aspoň k nějakým penězům. Pro dlužníka bez rodiny dnes nemá nejmenší význam vydělávat měsíčně přes 16 tisíc korun čistého, protože každou další korunu navíc odvede exekutorovi a věřitelům. Velký význam pro něho ostatně nemá vydělávat o mnoho víc než 10 tisíc měsíčně, protože nad touto hranicí už odevzdává dvě třetiny výdělku. O něco lepší podmínky má otec rodiny, kterému se zabavuje veškerý čistý výdělek až nad hranicí 20 tisíc. Pro takového pracovníka vzniká další riziko, že se příliš velkým zvýšením platu jeho čisté příjmy naopak sníží. Může totiž přijít o sociální dávky, především o rozšířený příspěvek na bydlení. „Sociální dávky se počítají podle příjmu před exekuční srážkou,“ vysvětluje Daniel Hůle z organizace Člověk v tísni, proč dlužníci nejsou nadšeni z růstu minimální mzdy a proč zásadně odmítají pracovat v neděli nebo přesčas. Osamělý dlužník si raději vydělá okolo dvanácti tisíc, tři tisíce odvede exekutorovi a zbytek si přivydělá v černém sektoru. Pro otce rodiny je tato hranice okolo patnácti tisíc.

Tím se zvětšuje počet těch, kdo si nelegálně opatřují značnou část obživy, mnozí z nich jsou ovšem vytlačeni úplně mimo regulérní pracovní trh. Zvláště pro menší podnikatele je zadlužený zaměstnanec nevíтанou byrokratickou zátěží, protože musí každý měsíc vyřizovat všechny jeho exekuce. Proto tlačí

takové dělníky do „švarcsystému“, při kterém si dělníci musí byrokracii obstarat sami, anebo celou jejich mzdu obstará z černých fondů, pokud k tomu má příležitost.

Vliv exekucí na nabídku černé práce potvrzují statistici i akademici. Přesné šetření o tom však neexistuje, protože Velký bratr, který by měl dohlížet na obyvatelstvo, nedokáže spojit data o nezaměstnaných, příjemcích dávek a lidech v exekuci. O tom, že dlužníci přispívají k nabídce černé práce v řádu stovek tisíc pracovních míst, svědčí pouze informace, jak přibývá zaměstnaných lidí v regionech nejpostiženějších exekucemi. Nejvíce trpí Ústecko a Karlovarsko, kde exekuce zasáhly osmnáct procent dospělé populace, vedle nich hranici deseti procent překonal ještě Liberecký kraj. Během sedmi let prosperity se nezvýšil počet zaměstnaných lidí ani o procento pouze na Ústecku a na Liberecku. Na Karlovarsku pracuje o dvě procenta víc lidí, patří však stejně k podprůměru, protože nejméně v polovině krajů od Olomouce přes Pardubice až po Prahu se zvětšil počet zaměstnaných o čtyři procenta. Důvody, proč v nejchudších regionech přibývá zaměstnanců čtyřikrát pomaleji než jinde, nejsou v nabídce práce ani v tom, že lidé nepracují, ale jen ve skutečnosti, že se dlužníkům nevyplácí práci přiznávat. Podrobnější studii v tomto směru slibuje CERGE-EI.

Nakonec zchudnou všichni

„Černá práce se stala standardem a nikdo při ní nemá pocit, že dělá něco špatného,“ tvrdí výzkumník Beran. Kdo neodvádí daně, ten je prostě šikovný. Pokud zaměstnavatel vyplácí mzdu na černo, aby zaměstnanci pomohl vyhnout se exekucím, pak se chová jako filantrop. Logicky mohou mít námitky úřady, protože stát ročně černou prací přichází o příjmy okolo 200 miliard. Také proto se sektor černé práce může teoreticky stát terčem obdobného tažení, jaké postihlo v rámci projektu EET živnostníky v restauracích a obchodech. Případné zájmové objekty popsala exaktně Beranova studie. Odvodům ze mzdy se v roce 2014 nepřihlášenou prací vyhýbali stejným dílem lidé skrývající své aktivity za živnostmi včetně švarcsystému a ti, kdo pobírali černou mzdu. Z těch, kdo svou práci nehlásí úřadům, se našla až pětina ve stavebnictví nebo v maloobchodních firmách, ke kterým se počítají i opravy automobilů. Desetinu obstarává obchod s realitami, průmysl a restaurace s hotely.

Ovšem osud Beranovy studie dostatečně dokazuje, že stát o problému nechce vědět. Pro tažení

běžného politického populismu nejsou černí zaměstnanci vhodným terčem. Při jejich nízkých příjmech proti nim nelze nasměrovat lidový hněv jako proti hospodským, kteří se přece topí v penězích. Úředníci si navíc odhalením černé práce přidělají starosti, protože by nestačilo stíhat statisíce lidí, hlavně by jim stát musel nabídnout lepší příležitost k obživě. Přesto by měla veřejnost politiky a úřady právě k tomu přinutit. Obcházení pravidel se těm chudým obvykle nevyplácí. Přicházejí o bezpečí sociálního státu a stávají se závislými na těch, kdo jim mohou, ale také nemusejí dát práci. „Kdybychom byli v rozvojové zemi, tak by se pozice černých zaměstnanců dala označit za moderní otroctví,“ tvrdí Vlastimil Beran a upozorňuje, že nedodržování pravidel vždycky končí tím, že na něm vydělají ti, kdo mají ve společnosti silnější postavení. Ti slabší mohou jenom ztratit.

Černá práce přispívá k prosperitě a také se počítá do hrubého domácího produktu. Přesto blokuje další možnosti, jejichž využitím by šlo všeobecný blahobyt ještě zvýšit. „Region s černou prací přichází o peníze a je v nevýhodě proti svému okolí,“ upozorňuje sociální pracovník Hůle na skutečnost, že severozápadní region Ústecka a Karlovarska, který je nejvíce postižen černou prací, jako jediný v uplynulém desetiletí nezvýšil hospodářský výkon. Tyto kraje nepřicházejí jenom o daňové výnosy, právě jejich firmy nemohou jednoduše mobilizovat pracovní sílu tím, že nařídí přesčasy.

Nelegální práce může přispět k tomu, že se zablokuje vzestup společnosti jako celku. Studie Evropské komise „Nehlášená práce“ z minulého roku zjistila, že v zemích s nižším ekonomickým výkonem na obyvatele se černá práce využívá častěji a naopak častější černá práce vede k nižším ekono-

OBCHÁZENÍ PRAVIDEL SE TĚM CHUDÝM NEVYPLÁČÍ. PŘICHÁZEJÍ O BEZPEČÍ SOCIÁLNÍHO STÁTU A STÁVAJÍ SE ZÁVISLÝMI NA TĚCH, KDO JIM MOHOU, ALE TAKÉ NEMUSEJÍ DÁT PRÁCI. „KDYBYCHOM BYLI V ROZVOJOVÉ ZEMI, TAK BY SE POZICE ČERNÝCH ZAMĚSTNANCŮ DALA OZNAČIT ZA MODERNÍ OTROCTVÍ,“ TVRDÍ VLASTIMIL BERAN.

mickým výkonům i na národní úrovni. Proto nepřekvapuje, že nejvíce se pracuje na černo v Rumunsku a Bulharsku, nejméně naopak v Nizozemsku a Lucembursku. Stejně tak platí, že černou prací provokuje složitá byrokracie a nízká kvalita úřadů. Česko v obou přehledech nedopadlo úplně špatně, o něco lépe než ostatní postkomunistické země a těsně za Španělskem a Portugalskem. Evropská studie ovšem využívá data z roku 2013. ■